

Portret van graaf Hendrik van den Bergh (1573-1638)

Otto van Veen (Leiden 1556–1629 Brussel)

Kasteel Huis Bergh
's-Heerenberg

Ca. 1618. Olieverf op doek, 191 x 115,5 cm

Herkomt: Particuliere verzameling in Santa Barbara, via kunsthandel Mark Weiss, Londen (2009)

Huis Bergh, gelegen in het Gelderse plaatsje 's-Heerenberg vlakbij de Duitse grens, is een van de grootste kastelen van Nederland. Hier zetelden vanaf de 13de eeuw de heren en sinds 1486 graven van den Bergh. Onlangs keerde een van de vroegere bewoners in portretvorm terug. Het gaat om graaf Hendrik van den Bergh, die tot de belangrijkste leden van dit geslacht wordt gerekend. Dankzij de financiële steun van onder andere de Vereniging Rembrandt is kasteel Huis Bergh erin geslaagd een indrukwekkend levensgroot portret van deze roemruchte graaf te kopen uit Amerikaans bezit. Het schilderij wordt toegeschreven aan Otto van Veen, de leermeester van Rubens. Bij deze verwerving spelen zowel kunsthistorische als historische aspecten een grote rol.

De vooraanstaande Gelderse edelman graaf Willem IV van den Bergh (1537-1586) trouwde in 1556 met Maria van Nassau (1539-1599), een zuster van Willem van Oranje. Door deze verbintenis zijn Huis Bergh en zijn bewoners zeer nauw betrokken geraakt bij het huis van Oranje en de Tachtigjarige Oorlog. Graaf Willem van den Bergh en Willem van Oranje kenden elkaar al voordat zij zwagers werden. Ze genoten beiden hun opvoeding aan het hof van keizer Karel V te Brussel. Het is dus niet zo verwonderlijk dat er plannen zijn gesmeed voor een huwelijk tussen de rijke graaf van den Bergh en een van de vele zusters van de prins van Oranje. Op 28 september 1556 werd op de Dillenburg het voorlopige huwelijkscontract van de 18-jarige graaf met de 17-jarige Maria van Nassau getekend en anderhalve maand later, op 11 november 1556, werd het huwelijk voltrokken.

Op 28 februari 1557 vond er een feestelijke intocht van het jonge echtpaar plaats in 's-Heerenberg. Het paar vestigde zich in Huis Bergh. Maria van Nassau schonk haar man zestien kinderen: acht jongens en acht meisjes. De jongste van de zonen was Hendrik, wiens portret nu is aangekocht. Willem van den Bergh steunde aanvankelijk zijn zwager Willem van Oranje in de Nederlandse Opstand tegen de Spaanse overheersing. Later koos hij echter voor Spanje. Zijn zonen bekleedden hoge functies in het Spaanse leger. Zij vochten tegen hun neven, de prinsen Maurits en Frederik Hendrik. Desondanks waren er regelmatig hartelijke familiecontacten.

GRAAF HENDRIK VAN DEN BERGH

Zoals zijn uitrusting op het portret laat zien, bekleedde graaf Hendrik een militaire positie. Van al zijn broers maakte hij de grootste carrière binnen het Spaanse leger: hij bracht het tot de hoogst denkbare positie, die van op-

perbevelhebber van het Spaanse leger in de Nederlanden. In 1593 trad hij in dienst van de Spaanse koning Philips II. Hij werd in 1618 stadhouder van Spaans Gelderland als opvolger van zijn oudere broer Frederik. Het was omstreeks deze tijd dat de kunstenaar Otto van Veen zijn portret moet hebben geschilderd. In 1628 werd de Spaanse opperbevelhebber Spinola teruggedroepen naar Spanje en kreeg Hendrik het bevel over de troepen in de Nederlanden. Hij behaalde diverse militaire overwinningen. In 1629 bereikte de strijd tussen Spanje en de Republiek na het Twaalfjarig Bestand een hoogtepunt bij het Beleg van 's-Hertogenbosch. Frederik Hendrik belegerde de moeilijk te veroveren stad, waarop Hendrik van den Bergh haar tevergeefs probeerde te ontzetten. Vervolgens trachtte hij Frederik Hendrik weg te lokken door een grote veldtocht over de Veluwe te organiseren.

De capitulatie van 's-Hertogenbosch betekende een ommekeer in de loopbaan van Hendrik van den Bergh. Hij raakte in diskrediet bij de Spaanse autoriteiten en opende onderhandelingen met zijn neef Frederik Hendrik. Als Spaans stadhouder van Gelderland beloofde hij Frederik Hendrik onder andere een vrije doortocht langs de Maas. In 1632 gaf Hendrik openlijk te kennen dat hij de Spaanse zijde had verlaten en trad hij in dienst van het Staatse gezag. In een brief verklaarde hij dat hij 40 jaar met zijn broers de Spaanse troon had gediend, maar dat de Spanjaarden het land ruïneerden en de ingeboren adel op een onverdraaglijke manier behandelden. Twee jaar later werd hij door het Spaanse gezag bij verstek ter dood veroordeeld en werden al zijn goederen verbeurd verklaard. Hij overleed op 12 mei 1638 in Zutphen en werd als laatste graaf van den Bergh in 's-Heerenberg bijgezet in de voorvaderlijke grafkelder van de kerk in zijn geboorteplaats.

HET PORTRET EN DE SCHILDER

Het omstreeks 1618 geschilderde portret van Hendrik van den Bergh is op goede gronden toegeschreven aan de in Antwerpen en Brussel werkzame schilder Otto van Veen. Otto van Veen was geboren in Leiden als zoon van de katholieke burgemeester Cornelis van Veen, die in 1572 met zijn gezin de stad uit vluchtte en naar Antwerpen ging. In Leiden was Otto al in de leer geweest bij de schilder Isaac Claesz. van Swanenburg en na de vlucht zette hij zijn opleiding voort bij de in Luik gevestigde schilder-dichter Dominicus Lampsonius. Hij rondde zijn opleiding af in Rome, in het atelier van Federico Zuccari. Na terugkeer in de Zuidelijke Nederlanden trad hij in 1583 in dienst bij de prins-bisschop van Luik en in 1585 bij de landvoogd

De aankoop van het portret van een van de belangrijkste leden van het geslacht Van den Bergh vormt voor kasteel Huis Bergh aanleiding om een expositie te wijden aan Hendrik van den Bergh tegen de achtergrond van de Tachtigjarige Oorlog (17 april 2010 – 1 maart 2011).

Alexander Farnese. Na diens dood in 1594 vestigde Van Veen zich in Antwerpen. Hier werkte tussen 1596 en 1600 niemand minder dan de jonge Peter Paul Rubens als leerling en assistent bij hem. Nadat Van Veen ongeveer twintig jaar in de Scheldestad had gewerkt, vertrok hij in 1614 op uitnodiging van de aartshertogen Albrecht en Isabella naar Brussel, waar hij tot zijn dood in 1629 werkzaam was.

Hoewel Van Veens naam in de kunstgeschiedenis vooral bekend is als die van de leermeester van Rubens, neemt hij in de Zuid-Nederlandse schilderkunst van het vierde kwart van de 16de en het eerste kwart van de 17de eeuw een toonaangevende plaats in met zijn eigen werk. Een belangrijk deel van zijn oeuvre bestaat uit religieuze voorstellingen. Daarnaast publiceerde hij enkele embleemboeken. Blijkens contemporaine bronnen was hij ook als portretschilder zeer actief, hoewel het aantal bewaard gebleven werken op dit gebied beperkt is en vooral bestaat uit een aantal atelierherhalingen van zijn portretten van Farnese en Spinola. Het bekendste werk van zijn hand in dit genre is het grote familieportret van zijn eigen familie, dat hij in 1584 schilderde en dat zich thans in het Louvre in Parijs bevindt.

Van Veens schilderij van de ten voeten uit afgebeelde Hendrik van den Bergh behoort tot het soort van ambitieuze portretten zoals hij die al sinds de tijd waarin hij voor Alexander Farnese werkte moet hebben geproduceerd. Qua opzet sluit het nog sterk aan bij de laat-16de-eeuwse traditie. Daarmee vormt het een kwalitatief uitstekend voorbeeld van de traditie van dit soort staatsieportretten van vorsten, edelen en hoge militairen, waarin in de Zuidelijke Nederlanden Rubens en de jonge Anthonie van Dijck belangrijke vernieuwingen zouden aanbrengen. Het schilderij door Otto van Veen is ook belangrijk voor de vergelijking met de ontwikkeling van het portret ten voeten uit in de Noordelijke Nederlanden, waaraan in dezelfde tijd in Delft en Den Haag de schilders Michiel van Mierevelt en Jan Anthonisz. van Ravesteyn, en in Amsterdam de kunstenaar Cornelis van der Voort hun eigen bijdragen hebben geleverd. Dit imposante schilderij is daarom niet alleen als werk van de in de Nederlandse musea slecht vertegenwoordigde kunstenaar Otto van Veen van belang voor de Collectie Nederland, maar ook als schakel in de ontwikkeling van de traditie van het vorstelijke en burgerlijke staatsieportret♦

Diane Visser

Hoofd museumzaken Kasteel Huis Bergh